

Kinderen met een vluchtachtergrond op school

Kinderen met een vluchtachtergrond hebben vaak veel meegemaakt. Zij komen bijvoorbeeld uit een oorlogssituatie, en kunnen een vlucht met veel gevaren achter de rug hebben. Daarnaast moeten zij nu wennen aan een nieuw land waarin heel veel dingen anders zijn dan ze gewend zijn. Deze ervaringen kunnen een negatieve invloed hebben op hun gezondheid. Ook de eventuele psychische klachten van hun ouders kunnen de (mentale) gezondheid van kinderen nadelig beïnvloeden. Tegelijkertijd zijn kinderen met een vluchtachtergrond veerkrachtig. Zij willen graag aan een nieuw leven beginnen. Daarbij staat de wens om (weer) naar school te gaan voor de meeste kinderen op de eerste plaats. Naar school gaan helpt hen met deze nieuwe start.

Over deze handreiking

Om kinderen met een vluchtachtergrond op school te ondersteunen schreven we deze handreiking. Hierin vind je praktische informatie en tips om kinderen met een vluchtachtergrond te begeleiden en steunen op school. Deze handreiking is een herziening van de eerdere versie uit 2018 welke destijds ontwikkeld is door Pharos, LOWAN, VNG en GGD GHOR.

Voor wie?

Deze handreiking is bedoeld voor leraren en ander schoolpersoneel dat met vluchtelingenkinderen werkt.

Gewoon naar school!

Naar school gaan en je daar veilig voelen heeft voor vluchtelingenkinderen een sterke beschermende invloed; het risico op mentale gezondheidsklachten vermindert hierdoor. School biedt structuur, uitdaging, spelen met leeftijdgenoten en grip op het leven in Nederland. Leraren vervullen hierin een belangrijke rol voor schoolgaande kinderen. Zij kunnen een vertrouwd klimaat creëren en de kinderen emotioneel ondersteunen. Voorspelbaarheid en veiligheid zijn hierbij van groot belang. Vluchtelingenkinderen hebben vaak extra aandacht nodig omdat ze druk, ongeconcentreerd of juist erg stil of angstig zijn. Als leerlingen zich veilig voelen op

school zijn ze beter in staat om tot leren te komen. De rust en regelmaat die school biedt, kan uitkomst bieden om kinderen (even) uit de dagelijkse zorgen te halen. School is een goed middel om nare ervaringen te verwerken.

Tips:

- > Neem voldoende tijd bij het inschrijven van kinderen:
 - investeer in contact opbouwen met de ouder(s),
 - informeer naar hun gezinssituatie,
 - en leg uit hoe het Nederlandse onderwijssysteem werkt.
 - Zie voor aandachtspunten bij een intakegesprek: https://www.lowan.nl/po/professionalisering/nieuwkomers_beeld/nieuwe-leerling/
- > Ga na of het kind bekend is bij de jeugdgezondheidszorg. Het is belangrijk dat kinderen snel gezien worden door een arts of verpleegkundige. Zeker bij gezinshereniging en nu ook bij de Oekraïense vluchtelingen geldt dat kinderen niet altijd direct in beeld zijn bij de jeugdgezondheidszorg;
- > De meeste gezinnen worden begeleid door een vrijwilliger van vluchtelingenwerk of soms door een Nederlands gezin. Deze vrijwilligers ondersteunen hen bij het wegwijs maken in Nederland. Ga na of deze vrijwilliger ook tussenpersoon kan zijn en bijvoorbeeld meekomt bij een oudergesprek;

- > Wijs voor de eerste periode – in ieder geval een paar weken - een ‘maatje’ in de klas aan. Dan hebben de nieuwe kinderen een vertrouwd gezicht aan wie ze alles kunnen vragen;
- > Kinderen willen over het algemeen niet ‘bijzonder’ zijn. Zij willen als persoon gezien worden en wensen dat leerkrachten interesse tonen in hun persoonlijke achtergrond. Probeer bijvoorbeeld een paar woorden in de moedertaal van het kind te leren;
- > Wees niet te streng als vluchtelingenkinderen onderling in de klas hun moedertaal gebruiken. Deskundigen geven aan dat dat het leren van het Nederlands eerder stimuleert dan afremt; De thuistaal is namelijk niet alleen een bron van kennis, maar is ook het fundament waarop de Nederlandse taal gebouwd wordt. En bovendien is en blijft de thuistaal een groot deel van de identiteit van deze leerlingen, en voor hun sociaal-emotionele ontwikkeling is het daarom belangrijk dat leerkrachten die thuistalen erkennen, waarderen en functioneel inzetten;
- > Voor vluchtelingenkinderen is sociale veiligheid nog belangrijker dan voor andere kinderen. Het is daarom belangrijk dat we pesten en discriminatie voorkomen. Zeker deze kinderen, die in het verleden vaak veel onveiligheid meemaakten;
- > Bespreek in de klas dat er mensen zijn die hun thuisland moeten ontvluchten en waarom dit zo is. Zo zorg je voor meer begrip voor elkaar. Handige hulpmiddelen hierbij zijn de lesmethoden ‘[Wereldreizigers](#)’ en ‘[Welkom op School](#)’ van Pharos;
- > Het jeugdjournaal besteedt regelmatig aandacht aan vluchtelingen. De uitzendingen staan nog online. Door hier in de klas samen naar te kijken begrijpen klasgenoten beter wat het betekent om vluchteling te zijn. Soms zullen vluchtelingenkinderen naar aanleiding hiervan iets willen vertellen over hun eigen ervaringen; dit helpt hen bij de verwerking. Uitgangspunt is wel dat zij geen enkele druk voelen om hierop in te gaan;

- > Veel vluchtelingengezinnen leven in een armoede-situatie. Ondersteun hen bij het aanvragen van bijdragen waardoor kinderen kunnen meedoen (Jeugdsportfonds, Stichting Leergeld, etc.), bijvoorbeeld aan zwemles.

Meer informatie:

- > Denk ook na over een lange termijn aanpak om te werken aan het welbevinden van vluchtelingenkinderen. Zie bijvoorbeeld de [infosheet](#) van Pharos hoe je dit aan kunt pakken;
- > Aandacht voor welbevinden kan ook bijdragen aan meer kanselijkheid voor deze kinderen, zie hiervoor bijvoorbeeld de [praktijkaart](#) ‘Welbevinden en gelijke kansen’;
- > Draaiboek vluchtelingenkinderen bij ons op school: <http://www.verus.nl/sites/www.verus.nl/files/documenten/draaiboek-vluchtelingenkinderen-bij-ons-op-school-kpc-groep.pdf>;
- > Een uitstekend boek over vluchtelingenkinderen op school: <https://uitgeverijpica.nl/titels/nieuw/nieuwkomers-op-school-pica>.

Aandacht voor jezelf en het team

Aandacht voor het welbevinden van jezelf als leraar (en als schoolteam) is belangrijk. Realiseer je dat de verhalen van de leerlingen en hun families, of gedrag dat je soms niet goed kunt hanteren, impact op je hebben. Het kan je bezighouden en je een machteloos gevoel geven. Bedenk dat dit normaal is, kijk wat jou helpt om hiermee om te gaan.

Realiseer je ook wat je mogelijkheden én je grenzen zijn als leraar. Het is belangrijk om te voelen dat je als professional niet alleen verantwoordelijk bent. Het welbevinden van leerlingen hangt niet alleen van jou af, maar van het hele team en de sfeer op school. Daarmee is ook de directie betrokken. Het is belangrijk dat iedereen dezelfde visie heeft, en mede-eigenaar is van de aanpak. Bespreek dit binnen je schoolteam.

Tip:

- > Het samen bespreken kan bijvoorbeeld met behulp van de [BASIC-PH](#) waarbij je met elkaar in gesprek gaat over hoe eenieder omgaat met stressvolle of ingrijpende situaties.

Een gezonde ontwikkeling en emotioneel ondersteunen

De neiging bestaat om kinderen die uit een oorlogssituatie komen als slachtoffers te zien die voor het leven getekend zijn. De veerkracht van kinderen is echter enorm. Ze zijn enorm weerbaar. Maar soms kunnen mensen pas na jaren toch nog klachten krijgen die met gebeurtenissen uit het verleden te maken hebben.

Vluchtelingenkinderen zijn, zeker de eerste jaren na aankomst, een kwetsbare groep. Zij vragen specifieke aandacht. Die aandacht hoeft niet specifiek op trauma's gericht te zijn. Uit onderzoek naar kinderen uit oorlogsgebieden weten we dat klachten na verloop van tijd deels zonder professionele hulp verminderen of verdwijnen. Dat neemt niet weg dat er, onder andere vanuit school, wel gewerkt kan worden aan het zoveel mogelijk wegnemen of voorkomen van (huidige/tijdelijke) gezondheidsklachten. Het versterken van (onderlinge) sociale steun is hierbij vooral belangrijk.

Tips:

- > Een veilige leeromgeving is van groot belang. Hierin is 'voorspelbaarheid' een kernwoord;
- > Hoe ziet de dag eruit,
 - wat kunnen de leerlingen verwachten,
 - welke tijden hanteren we voor verschillende lesonderdelen,
 - wat gaan we doen in de pauze,
 - en wie is wanneer aanwezig,
 - bij wie kan er hulp gevraagd worden?
- > Lesonderdelen en activiteiten voorbespreken (wat gaan we doen en wat verwachten we van je?) én

nabespreken (hoe is het gegaan?) is handig om te doen. Voorspelbaarheid in je reacties en gedrag draagt ook bij aan veiligheid;

- > Geef kinderen de ruimte om zichzelf een plaats te geven en te wennen. En om eventueel te vertellen wat hen dwars zit;
- > Geef tieners de ruimte hun ervaringen te delen met leeftijdgenoten;
- > Schrik niet als kinderen in hun spel oorlogssituaties naspelen of bijvoorbeeld oorlogssituaties natekenen. Laat het maar gebeuren, het moet er toch uit. Het is wel belangrijk om erover te praten met hen. En als dat spel te lang doorgaat, begrens het door bijvoorbeeld een andere spelsuggestie te doen;
- > Als leerkracht kun je de angsten van kinderen in perspectief plaatsen door te vertellen dat het normaal is om op een bepaalde manier te reageren als je erge dingen meemaakt of eerder hebt meegemaakt;
- > Gebruik klassikale opdrachten om de kinderen de gelegenheid te geven om hun gevoelens te uiten en te beheersen (bv. tekenen, lezen, verhaal voorlezen);
- > Zijn er vermoedens van (ernstige) psychische klachten? Bespreek ze binnen het schoolondersteuningsteam en/of neem contact op met de jeugdverpleegkundige of jeugdarts (JGZ) verbonden aan jouw school. De JGZ heeft ook binnen asielzoekerscentra een centrale rol bij het omgaan met psychische en psychosociale klachten bij kinderen en hun ouders.

Meer informatie:

- > Gratis online cursus 'Steun bieden aan vluchtelingenkinderen' van Augeo voor leraren van vluchtelingenkinderen in het primair en secundair onderwijs. Naast de cursus kan ook de speciale campagne Expeditie Veerkracht helpen om deze kinderen nog beter te steunen. Zie <https://www.augeo.nl/vluchtelingenkinderen>;

- > Een overzicht van [interventies](#) gericht op het welbevinden en de sociaal-emotionele ontwikkeling van nieuwkomers op school;
- > [Hand-out](#) voor leraren om in dagelijks handelen aandacht te geven aan welbevinden van nieuwkomerskinderen;
- > ['Wereldreizigers'](#), een methode sociaal-emotionele ontwikkeling voor nieuwkomers op de basisschool. Voor nieuwkomersklassen en voor reguliere scholen met enkele nieuwkomers in de klas; met veel achtergrondinformatie en mindfulnesslessen;
- > ['Welkom op school'](#), een mentormethode en lessen relaties en seksualiteit voor nieuwkomers;
- > Het boek 'Lesgeven aan getraumatiseerde kinderen. Een praktisch handboek voor het basisonderwijs' (Coppens, L., van Kregten, C., & Sneijderberg, M., 2022) biedt praktische kennis en vaardigheden om als leerkracht goed om te gaan met getraumatiseerde kinderen. Zie <https://www.swpbook.com/boeken/131/primair-onderwijs/2318/lesgeven-aan-getraumatiseerde-kinderen>;
- > Workshop ARQ Academy: Deze workshop is bedoeld voor docenten in het primaire of voortgezet onderwijs die meer kennis op willen doen over de invloed van trauma op de ontwikkeling en het gedrag van kinderen/jongeren en die concrete handvatten willen om kinderen/jongeren met stressklachten te kunnen ondersteunen. Meer info: <https://academy.arq.org/workshop-en-lezing/workshop-vluchtelingenkind-student-in-de-klas>;

Ouders worden graag betrokken

Ouders van vluchtelingenkinderen zijn meestal niet bekend met het Nederlandse onderwijssysteem en met de rol die van hen wordt verwacht. In Nederland is het uitgangspunt dat ouders betrokken zijn bij de leerontwikkeling van het kind. Dit is niet altijd vanzelfsprekend voor vluchtelingenouders, maar wordt na uitleg vaak gewaardeerd. Realiseer dat praktische problemen de betrokkenheid van ouders in de weg

kunnen staan. Niet alleen onvoldoende beheersing van de Nederlandse taal is een knelpunt, maar bijvoorbeeld ook het regelen van een oppas om voor een gesprek naar school te kunnen komen. Ook het gebruik maken van het openbaar vervoer kan moeilijk kan zijn.

Het niet spreken van de Nederlandse taal, maar ook verschillende culturele gewoonten, kunnen de communicatie tussen ouders en school verstoren. Leraren vinden het soms frustrerend dat kinderen veelvuldig te laat komen, zonder bericht afwezig zijn of dat afspraken niet worden nagekomen. Praat er open over met ouders en ga na wat de oorzaak van bijvoorbeeld te laat komen is. Leg ouders uit waarom bepaalde regels gelden en wat het belang is voor het kind.

Tips:

- > Probeer de ouder(s) te koppelen aan een andere ouder die hen helpt bij alledaagse schoolzaken;
- > Plan extra oudergesprekken in en neem hier ruim de tijd voor in verband met taal- en cultuurverschillen;
- > Laat zien dat je je realiseert hoe lastig het is om in een nieuw land te wonen;
- > Geef ouders zelfvertrouwen door aan te geven dat ze thuis vooral met hun kind in de eigen taal blijven spreken. Anderstaligen leren beter een tweede taal als zij over een goede basis in hun moedertaal beschikken;
- > 'Mee helpen' op school is lang niet voor alle ouders vanzelfsprekend. Nodig ze daarom bewust persoonlijk uit; en vertel wat de bedoeling is. Actief zijn op school helpt ouders om een goed beeld van het onderwijssysteem in Nederland te krijgen;
- > Wees als professional bewust van interculturele verschillen en ga een open dialoog aan.

Ouderpartnerschap

Als het gevluchte gezin compleet is, is dat een beschermende factor tegen (mentale) gezondheidsklachten. Maar dat geldt niet voor alle gezinnen.

Veel gezinnen zijn in ieder geval tijdelijk niet compleet. In het geval van Oekraïense vluchtelingen zijn veel vaders en oudere broers op dit moment nog achtergebleven vanwege de oorlog. Dit levert natuurlijk veel zorgen op.

Problemen van kinderen hangen vaak samen met de situatie thuis. Als ouders kampen met stress of psychische problemen, kunnen opvoedvaardigheden in de knel komen. Voor veel ouders is het moeilijk om hun positie en taak als opvoeder opnieuw te bepalen. Sommige ouders kunnen vragen hebben over de verschillen tussen hoe zij zelf zijn opgevoed en wat gebruikelijk is in Nederland. Het is belangrijk om hierover het gesprek aan te gaan. En vooral ook om ouders te versterken in hun rol als opvoeder en deze rol niet over te nemen.

Veel scholen vinden het lastig dat lang niet alle ouders bijvoorbeeld naar ouderavonden of überhaupt naar de school komen. Soms lijken ouders bijna niet bereikbaar. Hier kunnen zaken als miscommunicatie of onbekendheid met elkaars cultuur spelen. Ook kunnen de verwachtingen over en weer niet duidelijk zijn uitgesproken.

Tips:

- > Laagdrempelige ontmoetingsactiviteiten op school, zoals een koffieochtend voor ouders, sluiten het beste aan bij de behoefte van vluchtelingenouders. Samen met een CJG of welzijnsorganisatie in gesprek gaan over opvoeden thuis en op school ondersteunt ouders in hun rol als opvoeder en versterkt de relatie tussen ouders en school;
- > Ga na welk aanbod aan laagdrempelige opvoedondersteuning er in jouw gemeente beschikbaar is;
- > Ken de sociale kaart in je gemeente: vluchtelingenwerk, vrijwilligersinitiatieven, wijkteams, bibliotheken en andere lokale organisaties bieden activiteiten en ondersteuning aan;
- > Wees terughoudend in het gebruik van familieleden als tolken. Vooral het gebruik van kinderen als tolken is sterk af te raden. Gebruik alleen professionele tolken en vertalers, deze zijn te vinden via <https://www.globaltalk.nl/> en <https://livewords.com/>;
- > Maak gebruik van sleutelpersonen in het onderwijs. Dit zijn (voormalig) vluchtelingen en andere nieuwkomers die hun kennis en ervaring lokaal en regionaal inzetten om onder andere ouders en leraren voor te lichten en een rol als culturele mediator kunnen hebben. Zie <https://www.pharos.nl/kaart-sleutelpersonen/>.

Meer handige informatie

- > www.lowan.nl: informatie over onderwijs aan nieuwkomers: wet- en regelgeving, financiering, organisatie en lesmateriaal. Op het digitale forum kun je kennis delen;
- > www.pharos.nl: informatie over gezond opgroeien van kinderen met een migratie- of vluchtelingenachtergrond, die opgroeien in armoede etc. En specifiek voor scholen: <https://www.pharos.nl/infosheets/hoe-werk-je-aan-welbevinden-op-scholen-met-vluchtelingen-en-andere-nieuwkomers/>;
- > www.ggdghor.nl: informatie over publieke gezondheidszorg voor vluchtelingen, met een doorlink naar regionale ggd's;
- > <https://www.nji.nl/vluchtelingenkinderen>: dossier ondersteuning vluchtelingenkinderen van het Nederlands Jeugdinstituut;
- > <https://www.kenniscentrum-kjp.nl/professionals/dossiers/vluchtelingenkinderen>: Kenniscentrum Kinderen jeugdpsychiatrie – informatie over voorzieningen en hulp voor vluchtelingenkinderen;
- > <https://www.nidos.nl/>: Informatie over de opvang van Alleenstaande Minderjarige Vreemdelingen (AMV's);
- > <https://gezin.arq.org/>: ARQ Kenniscentrum Kind, Gezin en Psychotrauma brengt gespecialiseerde diagnostiek en behandeling samen met het ontwikkelen en uitwisselen van kennis. Zorgverleners, scholen,

bureaus Jeugdzorg, gemeentes, GGD-en, centra voor jeugd en gezin en andere professionals kunnen hier terecht voor consultatie en advies. ARQ heeft nu ook een 'contactpunt Oekraïne' welke als doel heeft professionals en hun leidinggevendenden zo goed mogelijk te ondersteunen bij de psychosociale aspecten van het werken met mensen die zijn gevlucht.

Zie <https://www.arq.org/nl/de-oorlog-oekraïne>.

- Animatie van Augeo Foundation: Deze animatie legt uit wat de impact van stress kan zijn op een kind. Wat langdurige stress kan doen met de ontwikkeling van de hersenen. En hoe professionals

of de ouders de kinderen kunnen helpen bij het omgaan met deze stress. Het is een fijn hulpmiddel bij gesprekken met ouders en kinderen. https://www.augeo.nl/nl-nl/actueel/animatie-in-oekraiens-helpt-om-met-vluchtelingen-te-praten-over-stress/?utm_source=linkedin&utm_medium=post&utm_campaign=oekraïense-animatie

- Families Foundation: informatie voor ouders in verschillende talen over het opvoeden in tijden van onrust, conflict en oorlog. Zie <https://www.familiesfoundation.nl/nl/opvoeden-en-oorlog/opvoeden-en-oorlog/>